

Civilizația cărții

Cenzurându-i pe Defoe și Swift

de Lucian-Vasile Szabo

Satiră sau literatură pentru copii ?

Daniel Defoe și Jonathan Swift sunt doi scriitori și jurnaliști englezi cu activitate la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Primul a scris *Robinson Crusoe*, iar al doilea *Călătoriile lui Gulliver*, cărți cunoscute în toată lumea. Sunt lucrări care nu au scăpat de ochiul vigilent al cenzurii timpului. Un cercetător al perioadei va remarca: „Marele jurnalist și scriitor Daniel Defoe va suferi, tot din cauza regimului cenzurii, nu numai detenția la Newgate, datorită unor articole de gazete, ci și amputarea volumului *Robinson Crusoe* (1719), care ajunge, prin cenzurare, la dimensiunile unei cărți pentru copii. La fel se va întâmpla și cu *Călătoriile lui Gulliver* (1726) de Jonathan Swift”¹. E o retrogradare a cărților celor doi devenită exemplu didactic pentru absurdul modului de a reacționa al reprezentanților statului și ai bisericii, aspect evidențiat de mai toți istoricii literari și ai presei².

Data de naștere a lui Daniel Defoe este controversată, însă cei mai mulți dintre biografii săi au convenit că el a venit pe lume în 1660. Va muri în 1731, după o activitate extrem de bogată ca ziarist și scriitor. Numele de familie a fost Foe, care înseamnă dușman. Autorul a preferat să îl schimbe, astfel că Defoe, numele cu care s-a consacrat, a apărut în 1703, într-o perioadă de bogată activitate

publicistică, dar și în domeniul afacerilor. John Robert Moore va observa că D. Defoe va avea uneori o activitate de reporter, nu doar de jurnalist politic, de pamfletar, adică de autor de articole de opinie. Activitatea de reporter (în sensul clar de autor de reportaje) se va declanșa în timpul și după o perioadă cu vijelii în Londra, perioadă în care multe locuințe au avut de suferit, punând în pericol viața locuitorilor. Cercetătorul fixează aceste elemente cu precizie: „Până în noiembrie 1703, nu mai fusese reporter de știri. Învățase stenografie, își făcuse obiceiul să ia notițe, călătorise mult pentru sine și pentru Rege, devenise un fin observator al oamenilor și al evenimentelor. Își formase chiar un stil de proză de o simplitate și o forță neobișnuite. Dar părintele jurnalismului modern nu scrisese nici un articol nou pentru publicare înainte de vârsta de 43 de ani”³. (*trad. aut.*) Defoe va lua Londra la pas pentru a se informa de distrugerile pricinuite de vânt și va dezvolta un sistem de corespondențe din diferite regiuni ale țării. Propriile observații și datele adunate de la alții vor fi prelucrate în *Essay on the Storm*, lucrare publicată în august 1704.

De la reportaj la articolul politic

Va exista o mutație benefică și la nivelul limbajului. Experiența jurnalistică dobândită de Defoe înainte de a-și scrie opera de ficțiune, precum și disputele cu puterea politică și ecleziastică a vremii, îl vor ajuta pe autor să își șlefuiască limbajul. Precizia termenilor va fi dobândită tocmai prin intervențiile din presă. Va fi și influența unor gânditori importanți ai perioadei, printre care John Locke, a cărui operă nu putea să-i scape atenției. În acest cadru, stilul romanelor lui

¹ Marian Petcu, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 26.

² Spre exemplu, Jean-Nöel Jeanneney va considera: „Cele mai ilustre două nume sunt însă ale lui Daniel Defoe și Jonathan Swift. Primul e autorul lui *Robinson Crusoe* (1719), al doilea, autorul *Călătoriilor lui Gulliver* (1726). Cele două cărți au avut un destin ciudat. Sunt violente, au o mare încărcătură politică pentru timpul lor, apoi își pierd treptat farmecul, fiind reduse, cenzurate, comprimate până la a deveni cărți pentru copii, căzând din Biblioteca albă în Biblioteca verde, dacă nu chiar în cea roz” (op. cit., p. 38). Culoarea roz de pe copertă desemna cărțile destinate celor mici.

³ John Robert Moore, *Daniel Defoe. Citizen of the Modern World*, The University of the Chicago Press, 1958, p. 150.

Defoe va fi unul direct, simplu, cu redarea evenimentelor concrete, foarte apropiat de stilul jurnalistic. Având în vedere că publicul cărui i se adresa era unul mai larg față de cel inițial, fie elevat, preocupat de lectura unor opere sobre, fie un public al romanelor populare și al genului *romance*, atât de apreciat în epocă, Defoe impune un nou gen, în care Ian Watt află începutul romanului modern. El va vedea o ruptură în evoluția de până atunci, întemeiată și pe adoptarea unei relatări fără înflorituri: „Este interesant de observat că, deși unele „abuzuri lingvistice” pe care le specifică Locke, de exemplu limbajul figurat, se întâlneau adesea în „romanțurile” timpului, ele apar mult mai rar în proza lui Defoe și Richardson decât la oricare alt scriitor anterior de ficțiune”⁴.

Jonathan Swift s-a născut în 1667 și a decedat în 1751. Originea sa anglo-irlandeză i-a determinat cariera, obligându-l adesea să militeze pentru conciliere. Satira sa a fost elevată și persistentă, însă autorul a fost în mare parte apărat de cariera dezvoltată în sânul clerului. Va fi autorul unui număr impresionant de pamflete, iar satira cu privire la obiceiurile politice, având în centru personalități ale vremii, dintre cele din clasa conducătoare, va fi prezentă și în celebrele *Gulliver's Travels*. Scrierile lui aveau uneori titluri ciudate, însă cu priză la public, cum ar fi: *Meditation upon a Broomstick (Meditație despre coada de mătură)* sau *The Drapier's Letters (Scrisorile unui postăvar)*. Va publica frecvent în revista *The Examiner*, care va fi susținută și va susține partida Tory (una din formațiunile politice engleze de tradiție). Aici va apărea pamfletul *The Art of Political Lying (Arta minciunii politice)*. Aici vom afla adevăruri universale, pe care presa de diferite orientări, din toate colțurile lumii, nu va ezita să le înfierze: „Am văzut cu ochii noștri cum cea mai mare parte a avuției țării a încăput pe mâna unor inși care – dacă e să ne gândim la naștere, educație și merit – ar fi fost vrednici, în cel mai bun caz, a ne fi slugi în casă; în același timp alți oameni – având și nume, și stare, și înzestrări osebite – care, fără doar și poate ar fi putut fi de mare folos cauzei izbânzii revoluției – au fost nu

numai îndepărtați ca dușmănoși și păgubitori țării – dar și înfierăți ca Iacobiți, lepădături la cheremul tuturor vânturilor și trădători de neam”⁵.

Mai trebuie remarcat și faptul că, atât Defoe, cât și Swift au avut simpatii și activități politice. Anul 1711 îi va găsi pe amândoi în tabăra Tory. Însă disputele legate de politica externă, de lungile și secătuitoarele confruntări cu Franța, care vor duce la înlăturarea de la conducerea armatei britanice a generalului John Churchill, duce de Marlborough⁶, îi vor plasa pe cei doi în tabere jurnalistice diferite. Swift îl va condamna pe general în *The Examiner*, pe când Defoe va rămâne aproape de el, subliniindu-i meritele în *A Short Narrative of the Life and Actions of his grace John, D. of Marlborough*. Va fi un episod care nu va scăpa unor cercetători atenți: „În timp ce Swift, ca exponent al Partidului Conservator (Tory), putea cu ușurință să pornească o campanie de discreditare împotriva lui Marlborough, eroul și purtătorul de stindard, și, procedând astfel, să slăbească poziția celor din tabăra Whigs, cititorii lui Defoe trebuiau abordați în mod diferit. În acea perioadă cele mai eficiente texte ale sale erau pamfletele, căci acestea ajungeau la un public mai larg și nu sufereau constrângerile impuse de *Review*. Defoe și Swift, care beneficiau de asemenea de cunoștințele din interiorul sistemului, au pornit să discrediteze ministeriatul Whig într-o manieră similară.”⁷

La stâlpul infamiei

Daniel Defoe și-a dezvoltat polemicile cu mai multă rigoare și coerență, fapt dovedit prin înființarea, în februarie 1704, a publicației sale *Review*. Mai înainte însă, autorul va fi aruncat în închisoare pentru pamfletul *The Shortest Way with Dissenters (Calea ce mai scurtă de a scăpa de dizidenți)*,

⁵ Jonathan Swift, *Călătoriile lui Gulliver, Povestea unui poloboc și alte satire*, Editura Univers, București, 1985, p. 489.

⁶ Personalitate complexă și bun strateg, ducele de Marlborough avea să lupte alături de un alt geniu militar al vremii, Eugeniu de Savoya, cel care, mai târziu, în 1716, va elibera Timișoara de sub ocupație turcească.

⁷ Paula R. Backscheider, *Introduction*, in Daniel Defoe, *A Short Narrative of the Life and Actions of his grace John, D. of Marlborough*, www.gutenberg.org/files/37505/37505-h/37505-h.htm.

⁴ Ian Watt, *The rise of the novel. Studies in Defoe, Richardson and Fielding*, Pimlico, London, 2000, p. 28.

apărut, anonim, în decembrie 1702. Este important de reținut că jurnalistul a fost influențat de condiția sa religioasă, căci aparținea de protestanți (creștini dizidenți). Aceștia nu aveau un statut sigur în epocă, fiind în unele perioade persecutați de monarh și de unii reprezentanți ai clasei conducătoare, figuri marcante ale grupării politice Tory. A prevalat sentimentul de vătămare a onoarei acestora, nu încercarea pamfletarului de a denunța persecuțiile nedrepte. În 3 ianuarie 1703, a fost emis ordinul ca autorul să fie identificat și reținut. A fost găsit. Cu această ocazie aflăm și un portret sumar al lui Defoe: „Un bărbat de statură mijlocie, de vreo patruzeci de ani, cu tenul închis, părul castaniu închis, dar poartă perucă; nasul coroiat, bărbia ascuțită, ochi cenușii și o aluniță mare aproape de gură.”⁸ (*trad. aut.*)

Același autor va arăta că pamfletarul se va ascunde, încercând să scape de ofensiva autorităților. Va fi descoperit însă, în 1703, fiind supus la represalii de către aparatul polițienesc al reginei Anne. Tratamentul a fost deosebit de sever, chiar surprinzător: „Pe 9 iulie a fost condamnat să stea de trei ori la stâlpul infamiei, să plătească o amendă considerabilă, să rămână în închisoare cât va dori Regina și să ofere garanții financiare pentru bună purtare în următorii șapte ani. Este clar că această aspră pedeapsă era una cumulativă, primită nu doar pentru că scrisese *The Shortest way*, ci și pentru celelalte comportamente politice și literare ofensatoare din ultimii ani.”⁹ (*trad. aut.*) A stat la stâlpul infamiei în trei zile, câte o oră pe zi. Se poate aprecia că a fost o pedeapsă ușoară, deoarece autoritățile „puteau decide confiscarea cărților, arderea imprimatelor, penitențe și mutilări corporale de tot soiul, pierderea dreptului de a imprima sau vinde cărți, confiscarea sau distrugerea utilajului tipografic, zidul infamiei sau lanțul de gât, amenzi – uneori foarte severe – închisoarea, expulzarea temporară sau pe viață, galerele, temporar sau pe viață, și pedeapsa cu moartea”¹⁰.

Gravuri realizate în epocă și mai târziu după acest episod îl reprezintă pe condamnatul supus oprobriului public cu gâtul și încheieturile mâinilor prinse într-un cadru de lemn. Reacția mulțumii a fost să îl aclame și să-l încurajeze, nu să-l umilească, așa cum era intenția autorităților. Mulțimea se aduna ca la un spectacol deosebit, aducând chiar băutură pentru a închina în cinstea lui. În perioada petrecută după gratii, Defoe va scrie *Hymn to the Pillory (Imn pentru stâlpul infamiei)*, în care îi atacă pe prigonitorii libertății de informare și opinie. James Sutherland va considera că această perioadă de încarcerare îi va schimba total cursul vieții. Este un aspect surprins și de alți cercetători. Avizatul său biograf John Roger Moore va nota: „Pamfletul *"Calea cea mai scurtă..."* l-a expus pe Defoe furiei înaltului cler (Tory), dar faptul că aceștia l-au persecutat a fost un prim pas spre înlăturarea partidului lor. Influența acestei persecuții asupra carierei lui Defoe a fost chiar mai spectaculoasă. Tânărul negustor cu fler pentru politică și iubitor de literatură a devenit un jurnalist dur și cinic și părintele romanului modern”¹¹.

Andreea Foanene: *Jucărie (2)*, acuarelă, 2013

⁸ James Sutherland, *Defoe*, Longmans & Co, London, 1965, p. 10.

⁹ *Idem*, p. 11.

¹⁰ Albert Flocon, *Universul cărților*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 243.

¹¹ John Robert Moore, *Daniel Defoe. Citizen of the Modern World*, The University of the Chicago Press, 1958, pp. 140-149.